

KİMYƏVİ REAKSIYALAR ZAMANI σ (siqma) RABİTƏ SAYLARI DƏYİŞMƏSİNİN RIYAZI İFADƏSİ

M.M.Abbasov, Z.S.Abbasov, A.V.Zülfüqarova

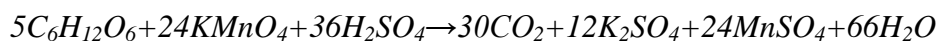
Kimyəvi reaksiyaların istilik effekti, entalpiyası, maddələri təşkil edən atomları birləşdirən rabitələrin tərtibi, doymuşluğu, enerjisi, molekulların fəza quruluşu və s. kimyəvi rabitələrin sayından və növündən birbaşa asılıdır. Kimyəvi birləşmələrin əmələ gəlməsində və maddələrin xassələrinin müəyyən olunmasında σ (siqma) rabitələr çox mühüm rol oynayır.

Kimyəvi reaksiyalar zamanı qrafik formullardan istifadə etmədən σ (siqma) rabitə sayları dəyişməsinin riyazi metodla hesablanması istiqamətində apardığımız tədqiqatlar müsbət nəticə verdi. Kimyəvi reaksiyalar zamanı ümumi rabitə sayları kimi σ (siqma) rabitə sayları dəyişməsinə də qrafik formullardan istifadə etmədən riyazi üsulla hesablamaq mümkün oldu. Bunun üçün ilk dəfə təqdim olunan və aşağıda göstərilən düsturu tətbiq etmək lazımdır [1-4].

$$\Delta A_{(\sigma)} = n + s' - (n' + s)$$

Burada, $\Delta A_{(\sigma)}$ - kimyəvi reaksiya zamanı σ (siqma) rabitə sayları fərqi, n, n' - müvafiq olaraq reaksiyanın sol və sağ tərəfində əmsalların cəmi, S, S' - müvafiq olaraq sol və sağ tərəfdə olan tsiklik saydır.

Kimyəvi reaksiyalar zamanı σ (siqma) rabitə sayları dəyişməsinə qrafik formullardan istifadə etmədən riyazi metodla hesablamasını nəzərdən keçirək.

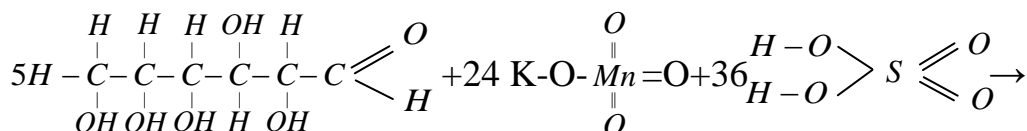

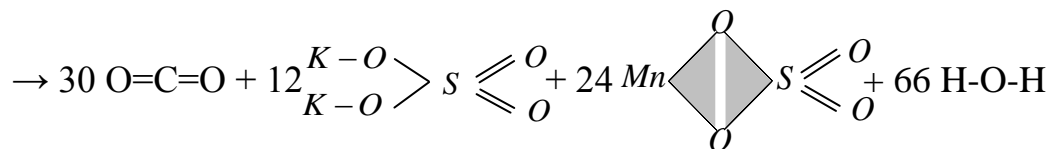
$$\Delta A_{(\sigma)} = n + S' - (n' + S) = 65 + 24 - (132 + 0) = 89 - 132 = -43$$

Göstərilən reaksiyada sol tərəfdə tsiklik say "0"-a, sağ tərəfdə isə "24"-ə bərabərdir. Manqan 2 - sulfatın hər molekulunda bir tsikl (qapalı) mövcuddur.

Hesablamanın "-43" ədədi qiymət alması reaksiyanın sol tərəfi ilə müqayisədə sağ tərəfdə σ (siqma) rabitə saylarının həmin qiymət qədər azalmasını göstərir.

Hesablamanın dəqiqliyinə reaksiyanın qrafik formulunu yazmaqla əmin olmaq olar.

$$5 \cdot 23 + 24 \cdot 5 + 36 \cdot 6 = 451$$

$$30 \cdot 2 + 12 \cdot 6 + 24 \cdot 6 + 66 \cdot 2 = 408$$

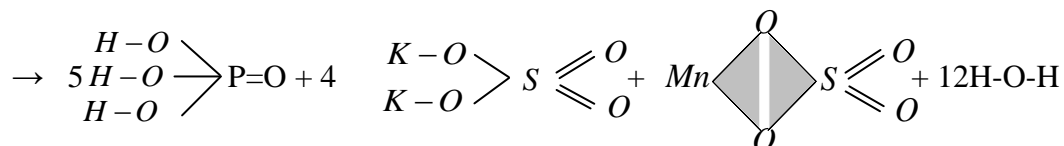
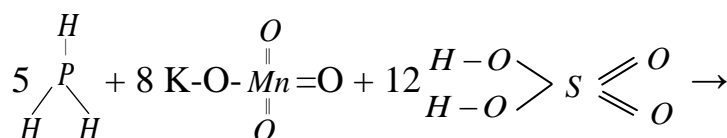
$$408 - 451 = -43$$

Qeyri-üzvi birləşmələrin reaksiyaları zamanı σ (siqma) rabitə sayları dəyişməsinin riyazi üsulla hesablanması aşağıda verilmişdir.

$$\Delta A_{(\sigma)} = n + S^I - (n^I + S) = 25 + 8 - (29 + 0) = 33 - 29 = 4$$

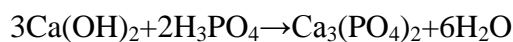
Hesablamanın müsbət “4” ədədi qiymət alması reaksiya zamanı σ (siqma) rabitə saylarının dörd vahid artdığını göstərir. Qrafik formulları yazsaq hesablamanın dəqiqliyi öz təsdiqini tapar.

$$5 \cdot 3 + 8 \cdot 5 + 12 \cdot 6 = 127$$

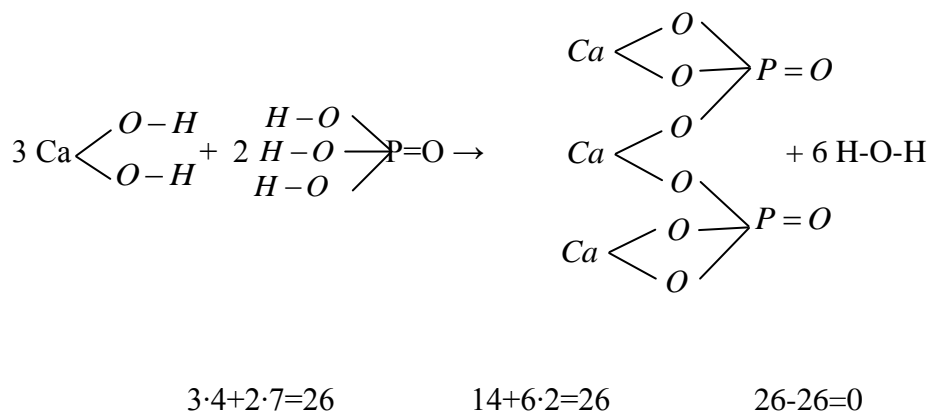
$$5 \cdot 7 + 4 \cdot 6 + 8 \cdot 6 + 12 \cdot 2 = 131$$

$$131 - 127 = 4$$

$$\Delta A_{(\sigma)} = n + S^I - (n^I + S) = 5 + 2 - (7 + 0) = 7 - 7 = 0$$

Riyazi hesablamanın nəticəsinin “0”-a bərabər olması reaksiyaya daxil olan və alınan maddələrdə σ (siqma) rabitə saylarının bərabər olduğunu (dəyişmədiyini) göstərir. Buna molekulların qrafik formullarını tərtib etməklə əmin olmaq olar.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Salahov M.S., Bağmanov B.T., Abbasov Z.S., "Kimyəvi birləşmələrdə rabitə saylarının riyazi ifadəsi", "Pedaqoji universitet xəbərləri", Bakı-№-2008, s. 12-17
2. Salahov M.S., Abbasov V.M., Bağmanov B.T., Abbasov Z.S., "Kimya məktəbdə" jurnalı, 1 (41) 2013, s. 27-31
3. Salahov M.S., Abbasov V.M., Bağmanov B.T., Abbasov Z.S., "Reaksiyalar zamanı kimyəvi rabitə sayları dəyişməsinin riyazi ifadəsi", "Kimya məktəbdə" jurnalı 4 (24) 2008, s. 34-40
4. Abbasov M.M., Abbasov Z.S., "Kimyəvi birləşmələrdə π (pi) rabitə saylarının riyazi ifadəsi".

М.М.Аббасов, З.С.Аббасов, А.В.Зюлфигарова

Математическая выражения количества σ (сигма) связей изменения в ходе химической реакции

РЕЗЮМЕ

В статье впервые поставлена и решена проблема математического выражения количества σ (сигма) связей изменения в ходе химической реакции.

M.M.Abbasov, Z.S.Abbasov, A.V.Zulfugarova

Mathematical expressions amount σ (sigma) bonds change in a chemical reaction

SUMMARY

The article first has set and resolved the problem of the mathematical expression quantity σ (sigma) bonds change in a chemical reaction.

Açar sözlər: siqma rabitə, qrafik formul, entalpiya, antrasen, tsiklik say

Ключевые слова: сигма связь, графическая формула, энтальпия, антрацен, циклический

Key words: sigma bond, graphic formula, enthalpy, anthracene, cyclic.